

**Tuwanuä, Poli iqu
Galesiya
pmeqä iquauñqä äqäkqe
Yätamakqä kukñuä hiñuiqänjä iquvi**

Ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä kiñganä eqämiñuwä iqua, ii Israitqä iquautanänji. Itanji qänakñi, Jisasi Iqu Poli wäunüä imäkqä ique, kukñuä äñguä we-huñqä-tänji, ämaqä Israitqä ma huizi iquau awä tuätñqä ändowatkqe. Itanğa huizi iinjä iquautañä hui, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqä ämaqä hipñqä ipäqäkuwi, hañä-iqe Iqueqä ämaqä iquau tii äwimakqe. Israitqä iqua kukñuä-suqä Mosisi iqu äwikqeu qänaknä imiñuwä-pa, ämaqä yäpaqänğisañä iqua, hiñuiqänänji, qänaknä miqä imiñuwi. Qutañä hñqua Kraisi Iqueqä yoqä-tänjä epiyänğani, qu-pqe kukñuä-suqä Mosisi iqu äwikqeu, qänaknä ipñqä-ti, qänaknä miqä ipñqä-ti?

Israitqä hñqua, “Yäpaqänğisañä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqänjuwä tqua, Israitqä iquneqä suqä huiwä häuä ktäunqä iinjqe imäknäpu, kukñuä-suqä huizi Mosisi iqu äwikqeu qänaknä iqäpñqe” ätmiñuwi. Itanji Poli iqu ‘oeyqä’ ätuätä, tii ätmuiñqe. “Ne quuvqä Jisasi Kraisi Iquenyqä eqiyätanitanji, Goti Iqueqä hiñui iqi ämaqä jänänjä eätanä, hänjä-pmeqä änyä-hänji ämetqänjunä.”

Näqñqä-tänjä hñqua kñuä tii indqänätqänjä. Israitqä iquautañä hui, qua Galesiya iunqä äupiysi, quuvqä heqiyqä iqi pmetanğuwä iquauñi, qu kukñuä-suqä Mosisi iqu äwikqeu qänaknä iqä-qua hipñqä iwimäkmiñuwi. Poli iqu, iqua iinjä imiñuwiñqä qätä äwiyäqe, iqu Galesiya iquauqä quuvqä heqiyqetä, suqä iqeutä, jänä anğu

iwimäkätŋqä, tuwaŋuä tä äqiyämäukqe.

Kinganäŋi, Poli iqu tiinä ätätä äqäkqe. Kukŋuä äŋguä we-huŋqä-täŋi awä tuäkiquätŋqe, iqueqä äwiŋqä iuta ma, ä ämaqä hŋqueqä kukŋuiu qänaki iutaŋä ma, Goti Iqu Kiqä-kiuä iuŋqä atäuŋuä ikqeä. Auä, Goti Iqu ique tääqä ätuätumetä, kukŋuä äŋgui ämaqä Israitqä iquautañä ma, Jisasi Iquenyqä änyä maŋŋqä iquau awä tuäkiquätŋqä äwikqe. Huizi, Poli iqu tii ätätä äqäkqe. Qokä-apäki Goti Iqueqä hiŋuä iqi jänänjä hipŋqe, ii ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqänuwä iquanänjqä. Kukŋuä yäpaki ätätä äqäkqe, tiinji. Kraisi Iqu ne suqä quvqä iqueqä hanjä-iqeta huätä newequatqanŋutqänŋa, Dŋä Äŋguä Iqu neyaqä qañä uwqeŋji, jänä inemäkqanŋi, ne huizi-pqä iquauŋi, suqä äŋguinä iwitquetuŋqueqä.

Poli iqu, tuwaŋuä tquenqä kukŋuä ätkqenqä

¹⁻² Ämaqä tuwaŋuä tque äqiyqä iqu, ii, nyi Poli kukŋuä awä tuäkiqämqä änändowatkqä iqunji. Itanŋa Jisasi Iqueqä ämaqä nyitä anä äpmeŋquä iquatä ne tuwaŋuä tä, he qokä-apäkä Jisasi Iqueqä yoqenqä, qua naqä Galesiya im-imä aquvä äqänŋawätqänuwä iquenyqä äväwqatqu. Nyi wäuŋuä tque imäkqä-qunä emqe, ämaqä kiuänänjä hŋqu, ä kuapänänji atäuŋuä änyiyäpu, änändowatkuwä hmanji. Jisasi Kraisi Iqutä, Goti Apiqu, Jisasi Ique, qua äptekuwä iuta anŋumä ävauqumuatkqä Iqutä, ätenjiyäsinyä, änändowatkiyä iqunji.

³ Goti neqä Apiqutä, Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, qeqä imänqeta äŋguä etapäsinyä, heqä äwqe hanuä imbu pmetpŋqä emäkqinyä. ⁴ Neyaqä suqä quvqe hma imäkätŋqä diŋqe, Jisasi Iqu Goti neqä Apiqueä äwiŋqä iu qänaknä itä, Iqueqä-kiuä äwiŋqe. Iqu ne suqä quvqä qua täu äwiŋqä iuta huätä inetmetŋqenqä, i imäkkqe. ⁵ Iqu

Goti eä, neqä Apiqu enqe, ne Iqueni hea ique-ique yoqä naqä vquatunquänänji. Ii naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

Galesiya iqua, kukjuä naqä-qakui mäma hijuä ämäqunquwinjä

⁶ Änäñqäwe! Kraisi Iqueqä qeqä imänqeta äñguä emäkkqä iquesa, Goti Hanjuwä Iqu, he Iqueqä hiätp-nuwänqä tääqä etätmakqä qäyä etangqä-qe, Iqueni mäma hijuä ämäqunäpu, kukjuä hui-mända äunjqua uwqanquwitanji, nyi yäunüä naqänänjä eyätqänjä. ⁷ He qänaknji, kukjuä äñguä we-hunqä-tänji, naqä-qakuänänjä hma etangi, hñque-mända äunjqua äwqä. Ämaqä, he kukjuä ique mapñqä emäkquwä iqua, Kraisi Iqueqä kukjuä, hñgi-mända äkunmäkäwqatäpu, hiqä kñuä indqänqe, yuuwä emäkññqä etma uwqä. ⁸ Iinjä etangqä-qe, neñä-qe, ä ynaunjqä qäukuä haqä yätutanjä hñqunjä-qe, kukjuä awi, neqä ätätunquä iutanji matqä hui-mända ätmitätqe, Goti Iqu ique qui imäkätñqä änyingji. ⁹ Iinjñqe ne kukjuä ae etukquä iuvqae, tänganji anğumä tiinjä etqä. “Ämaqä hñqu kukjuä awi, he näqñqä ae ämetqänjuwä iu matqä, hui-mända etqä iqu, Goti Iqu ique qui imäkätñqä änyingiyä.”

¹⁰ Nyi kukjuä tä etqe, ämaqeunä yeeqä iwimäkmqä matqä iqä. Goti Ique yeeqä iwimäkmqä iu ätqä. Inji nyi ämaqeunä yeeqä iwimäkmqä etangundqe, nyi Kraisi Iqueqä wäunjuä imäkmqä maeqä imä.

Poli iqu, kukjuä naqä-qakuinjä näqñqä ämakqenjä

¹¹ Nyämaqäüä, nyi naqä-qakuänä tiinjä etmqe. Kukjuä äñguä we-hunqä-tänjä nyi awä ae etätñqä ii, ämaqä hñqueqä kñuä indqänqä iuta hmanji. ¹² Kukjuä iquenyqä näqñqe, ämaqä hñqu dqanji mämeqä ikqe. Jisasi Kraisi Iqu Kiqä-kiauä, kukjuä äñguä iqueni, ätnänjäqinyä ämändquakqe.

¹³ Nyi hiñuiqänäñji, Israitqä iquauqä suqe a yqänä äqätmä äpmamiñqä iñqe, he qätä ae äwimiñuwi. Inğanji ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqenqä aquvä qänganguwä iquauñi, hanjä-iqä hävemnäqñqä ävätmä, hämänänä yuuvä tämqä imiñqe.

¹⁴ Iinjä itmängani, nyi atqä-awäkauqä suqä iu yänänäqñqä imäknätmä, Israitqä iuñi, ämaqä nyitä asänqatqä iquau ämäwqätäumänga imänmiñqe. ¹⁵⁻¹⁶ Inäqe, nyi ñqä nipeuä äwqä imä yqänä mnätanğa, Goti Iqu Iqueqä qeqä imänqetani, nyi Iqueqänänqä tääqä dätmetñqä ätenjikqe. Inji hea Iqu äwinganğqänğa, Iqu Iqueqä Ymeqä-queñi ämändquakqe. Iqu iinjä imäkkqe, kukñuä Jisasi Iquenyqä ätänqe, Israitqä iqua qäyä etanği, huizi iquau awä tqumqä indmakqe. Iqu iinjä inyimäqanğa, nyi kukñuä äñguä we-huñqä-tänñqä näqñqä hui mamqe, ämaqä hñqutä kukñuä teenqä maqänä mäwqä ikqe. ¹⁷ Ä ämaqä Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqäpñqä hiñuiqänä ändowatkqä iquau yatñqä wimqe, Jerusälemänqä ekqä ma, aanqe. Inäqe nyi maqänäñji, qua naqä Arepiyanqä äukqe. Iqi äpmen-jaqänmi, anjä-himqä Dämaskasiñqä anğumä äpkqe.

¹⁸ Nyi Jisasi Ique hiñuä ae äqunğqänğa, quväukuä tquaqui-tque äpmamitani, Pitä iqutä kukñuä teenqä Jerusälemänqä ekqe. Iqini nyi hiunji 15, iqutä anä äp-makqe. ¹⁹ Inğanji nyi ämaqä kukñuä awä tuäkiqäpñqä ändowatkqä huiziquauñi, hiñuä mäqunquä itmä, Pitä iquesä, Jemisi, Naqä Iqueqä kängueqütänä äqunğqe. ²⁰ Nyi tuwanuä tä äqiyqe, Goti Iqueqä hiñuä iqini, qanği matqä iqä, naqä-qakuänänji.

²¹ Iqini ävämetmä, qua naqä Siliya iunqätä, Silisiya iunqätä äukqe. ²² Inğanji, Kraisi Iqueqä qokä-apäkä qua naqä Jutiya iu, im-imä aquvä äqängawätqänjuwä iqua, qu nyaqä hipenui hiñuä manqänqä imiñuwi. ²³ Iqua hiñuä manqänqä ipiyä-qe, nyinyqe, “Ämaqä, ne hanjä-iqä

hävemnäqñqä änätapmñqä iqu, täñgani, quuvqä heqiyqä yuuwä tämätä imñqä iquenyqe, awä ätätqänä” tätqä-tañgä, qätä äwimiñuwi. ²⁴ Itanğa ämaqä Jutiya pmeqe, Goti Hanjuwä Iqu, nyi iinjä nyimäkkqenqä, äñguiqä ätuäpu, Ique yoqä naqä äwimiñuwi.

2

Quuvqä heqiyqeu miqä iqua, Poli iqueqä wäunñqä, ‘äñguiqä’ ätkuwiñqä

¹ Quväukuä 14 ae äpäwqanğani, nyi Jerusälemänqä anğumä umqä itmänğani, Banäpasi iqtä anä äukue. Ye äwätayänğani, nyi Talusi iquenä-pqä inä itmakqe. ² Goti Iqu nyi äumqä diñqe, ätnänäqi ämaetä, “Uvä” dqanği, Jerusälemänqä äwätmä, Iqueqä ämaqueuqä hiñuä iqi ämaqä yoqä-tänjä iquauñi, kukñuä äñguä we-huñqä-tänji, Israitqä iqua qäyä etanği, huizi iquau näqñqä äwim-iñqenqä, awä maqñqä ätukqe. Awi, tiinjñqä ätukqe. Ämaqä naqä iqua, “Ämaqä huizi iinjä iqua, Israitqä iquene enqä-pa epiyä” ändpqe, ii nyaqä wäunñi imäkqa äpätnqe, nätmätqä hiñğinjä enqä-pa uwqä diñqä ätukqe. ³⁻⁵ Ne kukñuä tätqätanğuanñi, ämaqä quuvqä heqiyqäquanä imäknmiñuwä hñqua, neyaqä kukñui qätä quwä wipñqä yäpä iñgisa maqñqä äyapkuwi. Ämaqä iqua, ne Kraisi Jisasi İquesa äñguä pmeqä iunñi ämänäquvasäpu, ne wäunñuä-wiyqä hiñğinjä enqä-pa, Israitqä iquauqä suqä iqueqä yäpä iqi pmeqänqä qui inemäkññqä äwiñgqe. Inäqe he quuvqe, kukñuä äñguä we-huñqä-tänjä naqä-qakui, he ae ämetqänñuwä iunqä eqiyqäpñqä nengañgi, iquauqä näqñqä quanğä iunñi, wänqäqäpu, “Äñguä ätqäüä-qe” mätquä ikque. Inñi Talusi iqu, nyitä anä äpme, Grikä iquautanğä-qu eäqä-qe, ämaqä yoqä-tänjä iqua, iquenyqe, “He Israitqä-quneqä atqä-awäkauqä suqä dunñi, iqueqä huiwi häuä ktäupiä” mänatqä ikuwi.

⁶ Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä iuqä hinuä iqi, ämaqä yoqä-tänjä iqua, kuknuä nyi awä tquangani, hui-mända makunmäkäwquatqä ikuwi. (Ämaqä iquaunqe, nyi nqä-näuäni, “Iqua yoqä-tänquatiyä, ä yoqä mai-quatiyä?” knuä pkäpkä mämetqänjä. Goti Hanjuwä Iqu, ämaqueuqä yoqenqätä, hipenuinqätä, knuä miqä, asänä iwäsäuqä Iquwi.) ⁷ Ämaqä iquautani, yoqä naqä qonqä, Pitä ique, Jemisi ique, Jonä ique, iqua näqñqä tiinjä ekuwi. “Wäunuä Goti Hanjuwä Iqu, Poli ique äwikqe, Israitqä iqua qäyä etanji huizi iquau, kuknuä änguä we-hunqä-tänñqä awä tquätñqeyqä. Ii wäunuä Goti Iqu Pitä ique, iqu Israitqä iquaunä awä tquätñqä, äwikqä-pañä asänänñqä.” ⁸ Goti Iqu, Pitä iquenji, iqu iqueqä wäunui, Israitqä iquauqä awä imä, änguä imäkätñqä yänänäñqä iwimäkätñqenqe, iqua näqñqä qänğanä ämakuwi. Itanga hea tänğanji, nyi-pqe, ämaqä huiziu imäkmqe, Goti asä Iqu nyimäkätqätanji äqunquwi. ⁹ Iqua Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imänqeta, nyi änguä i inyimäkqanqenqä näqñqä ämapiyi, ne eequne naqä-hñqunä eatuñqenqä, nyitä Banäpasi iqtä, yeeqä äyekuwi. Nänquiqune ae eanitanji, tiinjä imäkatuñqenqä ‘ññqä’ ätuñgque. Banäpasi iqtä nyitä, ye wäunui, Israitqä iqua qäyä etanji huizi iquauä yäpä imä imäkakitqätanguesi, iqua Israitqä iquauä awä imä imäkäkiqäñqä. ¹⁰ Inğanji iqua ye kuknuä hñqunä tiinjä äyatkuwi. “Qe Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä nätmatqä äki-äkiñqä äwa ipu, täqi äpmeñuwä iunji, hui mimäuqä yätamakqä vqanqinyqä.” Kuknuä iinj, ii nyi wäunuä qänaki imäkmqä knuä indqänätanqä qäyunä äyatkuwi.

Poli iqu, Pitä iqu suqä quvqä imäkqanji, äkasuwä ätukqenqä

¹¹ Pitä iqu Andiyokä iu ae ätimäuä äpme, suqä quvqä imäkqanji, nyi iquenji äkasuwi, iqueqä hinuä iqi jänänä

ätukqe. ¹² Tiinjä ätimäukqe. Pitä iqu änyä tii ätimäüä äpme, Israitqä iqua qäyä etanji huizi iquatä buayä anä änäqäsmiñqe. Inäqe ämaqä Jemisi ique äväma äpkuwä hñqua, iqi timäuqanğuwänğa, iqu ämaqä huiwä häüä ktäupñqä ätmiñuwä iquauñqä zä itä, quvqä imäkätä, huizi iquau äväma, buayä anä mañqä, kiñänäñi ätqäukqe. ¹³ Pitä iqu suqä kukñuinä tqe imäkqanğa, Israitqä iutanjä quuvqä heqiyqä huizi iqua, inä imäkkuiwi. Itanğa Banä-pasi iqu, iqua iinjä äyä iqanğä äqunäqe, iqueqä kñuä-pqe waqiyä uwqanği, inä imäkkqe. ¹⁴ Inji nyi, iqua kukñuä äñguä we-huñqä-tänjä naqä-qakuä iqueñi, qä-naki jänänä miqanğä äqunmitañi, eeqänänjuauqä hiñuä iqisanji, Pitä iqueñi, “Si Israitqetanjukui qäyä eänä-qe, iutanjä maeqänänjä eänä, huiziqua enqä-panjä qäyunä pmetqätanğnä äkqänänjä. Inji si täñganji, quvqä imäkätnä, huiziqua, Israitqä iquauqä suqe imäkpnqä diñqe, suñqä yänjä wqänätqänjinyä?” ätukqe.*

Jänänä eqänqe, Jisasi Kraisi Iquenyqä quuvqä heqiyqä iutanänji

¹⁵ Naqä-qakui, ne Israitqä iuta änanyquwä iutanji, ne huizi quvqä imäkqä iqua enqä-panjä ma,† Israitqä qäyunänjä iquneyi. ¹⁶ Inäqe ne tiinjñqä näqñqe. Ämaqe, Goti Iqueqä hiñuä iqinji jänänänjä epu pmeqe, Mosisi iqueqä kukñuä-suqä iu qänaknä iqä iuta ma, Jisasi Kraisi Iquenyqä quuvqä naqä-qakuä heqiyqä iutayi. Inji ne Israitqä qäyä eänä-qe, ne-pqe Jisasi Kraisi Iquenyqä quuvqä eqiyätqänju. Itañi Goti Iqu nenyqe, “Inqä ämaqä

* **2:14** Näqñqä-tänjä iqua, kñuä huitañä-huitañä indqänätqänjä. Poli iqueqä kukñui, Pitä ique äwikqe, täqinyändanä, ä hiqñqä 21 buñqätanä? † **2:15** Israitqä iqua kñuä tii indqänmiñuwi. “Qu Israitqä iqunesañä ma, huiziqua, Mosisi iqueqä kukñuä-suqä mämeqä ipiyitaji, eeqänänji quvqä imäkqä iquayi.”

jänänänjuaeä-qe” kuknuä-suqä asä ique qänaknä itqä-tanquä iuta ma, Jisasi Kraisi Iquenyqä quuvqä heqiyä-tanquäqä iuta tuänä. Ii tiinjä etanjiyi. Goti Iqu ämaqä hñqueni, “ñqä ämaqä jänänänjueä-qe” kuknuä-suqä iu qänaknä itqätanquäqä iuta, mätquä yänä. Aanqe. ¹⁷ Ne Goti Iqueqä hiñuä iqini, ämaqä jänänän hiatunquänä, Jisasi Kraisi Iquenqä quuvqä eqiyätanä, kuknuä-suqä iqueni qänaknä miqä iquque, Israitqä hñqua nenqe, “Suqä quvqä imäkquaiqä” kñuä indqänqanpqe, iinjñqe ne, “Kraisi Jisasi Iqu Kiqä-kiuä suqä quvqe, yänänänqñqä imäkätñqä imäkqiyä” tatanquäta? Oee, Iqu iinj quati squäta imäkätñqe? ¹⁸ Inji nyi suqä yäuä kinganä qänaki iminjñqä ae ävquatämäukqä iññi, anñi a ämaqätätmä imäkqe, ii nyi anñi äpnasätmä anñi ämätqä enqä-parñiyi. Iinjä imäkqä-säpi, Goti Iqueqä hiñuä iqini, nyi suqä quvqä imäkqä-qunä etminji. ¹⁹ Inñqe kuknuä-suqä iquesanji, nyi pizqä äpäkonmä äwominqe. Inji qänakñi, kuknuä-suqä iqueqä yäpä iqi äpmenqetani, Goti Hanjuwä Iqueqä yäpä iqi pmamqä ävämakqe. ²⁰ Kraisi Iqu zä-huätati äunqñqe, ii nyi-pqä anä äpäkongueä enqä-parñiqä. Itanga nyi hññä-pmeqä änyä-hññi ämakqe, ii Kraisi Iqu nyaqä yäpä-tämä hññä yqänä pmetanñi, nyi hññi iuta äpmenä. Itanñi täñganñi, nyi qua täu äpmenqe, ii Goti Hanjuwä Iqueqä Ymeqä Iquenqä quuvqä naqä-qakuä heqiyqä iutanji. Iqu Qäqu, nyinyqä aañä kuapänä äwinyätä, Iqueqä hññä-pmeqe nyi anñi indmetñqä, ävquatämäukqe. ²¹ Ne ämaqä jänänänän eatunqe, kuknuä-suqä yäuä iquesa etanqutqe, ii tiinji. Kraisi Iqu äpäkongqe, nätmätqä hiññiqä enqä-manñä eänä. Inñqe nätmätqä Goti Iqu, Iqueqä qeqä imänqeta nätapätñqe, nyi manñitä makitqäteqä iqämä.

3

Kuknuä-suqeu qänaknä iqenqätä, Goti Iquenyqä quuvqä

heqiyqeqätä

¹ He ämaqä Galesiya pmeqä hiñuä pisqä asusuainä itqänjuwä iquenä, ne Jisasi Kraisi Iquenyqä ämetquakque, ii tiinji. He Iqu zä-huätatä äunätä äpäkongangqe, hiñuä mäqunquä ikuwä-qe, ii he Ique hiñuä äqunänjä. Injäqe he hiñuä maññqä ipñqe, hiyaqä hiñui, paaqä tqu äteqäwä? ² Nyi nätmätqä hñquenyqä yatñqä emqe, he awä dpu. He Goti Hanjuwä Iqueqä Dñä Äñguä Ique ämakuwi, ii kukñuä-suqä ique qänaknä ipiyä iuta ämakuwätanä, ä kukñuä äñguä ique ganä qätä äwiyañpu, quuvqä eqiyäpiyä iutatanä? Ii he quuvqä eqiyäpiyä iutanji. ³ He hiñuä pisqä asusuainä äänä itqänjä? He änyä-hänjä pmeññqe, Goti Iqueqä Dñä Iqu emäkqangqeta ipäqakuwä-qae, inji täñgani, yqänä pmeññqe, hiqä yänänäññqä iutanä qäpu imäkmäupñqätanä? ⁴ Hañä-iqä eeqänänjä i ämakuwiñqe, yätamakqä maeyññqä ämakuwäta? He iinji, quatä-tänjä ämakuwiqä kñuä änyiyqi. ⁵ Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä Dñä Äñguä änyä-qe etapätä, nätmätqä ämaqä mimäkqänänjä i imäkkqe, ii he kukñuä-suqä iu qänaknä iqanguwä iutandanä? Oee! Ii he kukñuä äñguä ique qätä äwiyañpu, ämepu, quuvqä eqäkuwä iutanji.

⁶ He Aprähamä, Israitqä iquneqä awiqu kiñganänñä iquenyqä kñuä indqambu. Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji, kukñui tiinjä ätä. “Aprähamä iqu, Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä heqiyqangji, Iqu ‘Ämaqä jänänjueqä’ ätkqeäqä” äqänä.* ⁷ Iutanji, he näqñä tiinjä heññqe. Ämaqä Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätqänjuwä iqua, qu Aprähamä iqueqä ymeqä naqä-qakuä iquayqä.† ⁸ Kiñganänñgani, Goti Hanjuwä Iqu, nätmätqä timäuniqä iu hiñuä äqunätä, Iqueqä bukä iunji, tiinjä äqäkqe. “Ämaqä huitañä-huitañi,

* **3:6** Ipäqäkqä 15:6 † **3:7** Israitqä iqua, “Ne Aprähamä iqueqä ymeqä-quneyqä” ätmiñjuwi. Jonä 8:33.

Goti Iquenyqä quuvqä heqiyqanġuwänġaŋi, Iqu ‘ämaqä jänänänjä-quayqä’ tuäniqueqä.” Iinjä etanġi, Iqu kukŋuä äŋguä iqu änyä matimäuqänġa, Aprähamä ique awä tii ätukqe. “*Sitanġi, Nyi ämaqä eeqäpnänġi, äŋguä iwimäkm-niqeqä.*”[‡] ⁹ Inġi Aprähamä iqu quuvqä heqiyqanġi, Goti Iqu iquenġi äŋguä iwimäkkqä-paŋi, ämaqä tqu-tqu quuvqä eqiyqäqe, Iqu iquenjä-pqe, äŋguä inä iwimäkänä.

¹⁰ Inġäqe ämaqä hŋqu, “Nyi kukŋuä-suqä iu qänaknä itmä iutaŋi, ämaqä jänänjunä himqänä” kŋuä indqänätŋqä etanġutqe, Goti Iqu ique qui imäkäniqe. Iinġe, Goti Iqueqä bukä iunġi, tuwaŋuä tiinjä äqänä. “*Ämaqä hŋqu, kukŋuä-suqä eeqänänjä äqänänġqä iunġi, hiunġi ique-iquenġi qänaknä miqä itŋqe, Goti Iqu, ique qui imäkäniqe.*”[§] ¹¹ Bukä iunġi, tiinjä-pqä äqänä. “*Ämaqä quuvqä eqiyätŋqä iqu, Goti Iqu, ‘Ämaqä jänänjueqä’ tquanġgetaŋi, häŋjä äpmaka wätänä.*”^{*} Iutaŋi, ne näŋŋqä tii eŋu. Ämaqä hŋqu jänänänjä timäutŋqe, kukŋuä-suqä iu qänaknä itäqä iuta maeqä yänä. Aanġe. ¹² Ämaqä kukŋuä-suqä iu qänaknä iqä iqu, ii Goti Iquenyqä quuvqä heqiyqä iuta hmanġi. Ii nätmätqä iqueqe. Iinġe, Goti Iqueä bukä iunġi, tuwaŋuä tiinjä äqänä. “*Ŋqä ämaqä jänänänjä iqu, quuvqä eqiyätäqetaŋi, häŋjä pmeŋqiyä.*”[†] ¹³ Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunġi, tuwaŋuä tiinjä-pqe äqänä. “*Ämaqä tqu-tqu zä-huätati äunätqä iqu, Goti Iqu, ique qui imäkäniqe.*”[‡] Inġi, ämaqä-qune, kukŋuä-suqä iu qänaknä miqä iqanġua, Goti Iqu ne qui inemäkäniqä iuta änetmetä, anġumä häŋjä inequmu-atätŋqä iinġe, Kraisi Iqu, Goti Iqu, Ique qui imäkäniqä-qu ekqe. ¹⁴ Kraisi Jisasi Iqu wäuruä iinjä imäkkqe, ii kukŋuä Goti Hanjuwä Iqu, Aprähamä ique, “Äŋguä ikimäkmqänä”

[‡] 3:8 Ipäqäqä 12:3; 18:18; 22:18 § 3:10 Kukŋuä-suqä 27:26 * 3:11

Hapakukä 2:4 † 3:12 Hiqäva-imäqä 18:5 ‡ 3:13 Kukŋuä-suqä 21:23

ätukqä iunji, ämaqä eeqänänjä iu äwimetnqeyi. Itanga iutañi, ne eeqänänji quuvqä eqiyquetanji, Goti Iqu, “Ŋqä Dñi, äwimniqeqä” ätkqe, ne Ique ämenä.

Goti Iqu, kukñuä hñquaqui guä ämäsäuekqerñä

¹⁵ Nyämaqäüä, nyi suqä neqä äpmenä itunquä iquesa ämetmä, kukñuä ktqä tiinjä etmqe. “Ämaqä hñquaqu, nätmätqä hmbinyqä kukñuä ätäsinyä, guä ämäsäuiyqe, ämaqä hñqu qui mimäkqänqä eä, änyä-hänjä hui masusueqänqe.” Kukñuä Goti Iqu, Aprähamä ique ätukqä itänji, asänänji. ¹⁶ Itanji kinğanänji, Goti Hanjuwä Iqu, kukñuä guä Aprähamä iquesä, itanga iquesanjä Hiätqä Iquesä ämäsäuekqe. Goti Iqueqä bukä iunji, tuwanui, “Iquesanjä hiätqä iquauä” ätnä, ämaqä kuapänänqä maññqä eä. Injäqe hñqunänqä, “Iquesanjä Hiätqä Iqueä” äqänä. Ii Kraisi Iquvi. ¹⁷ Kukñuä nyi tä ätqä iqu, kiqä qakui tiinji. Goti Iqu kukñuä gue, Aprähamä iqutä ganä ämäsäuekqä etanjiyi. Inji quväukuä 430 ae äpäwqanğanji, kukñuä-suqä iqu, qänaki ätimäukqe. Iqu iinjä ikqä-qae, Goti Hanjuwä Iqu, kinğanänñanga kukñuä ätätä guä ämäsäuekqä iunji, huätä mewemäuqä yänä. Oee. ¹⁸ Inji ne, nätmätqä Goti Hanjuwä Iqu, ne ämeniqunquä näwinyä ioktäumäkekqä äwinqä iunji, kukñuä-suqä iquenji, a yqänä äqätanä, iuta meniqunquä etanğutqe, ii ne Goti Hanjuwä Iqu, kukñuä guä ämäsäuekqä iuta mämeqänqä qñqanjä ämeyequ. Injäqe Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imänqeuta, Aprähamä iquenji, “Nyi nätmätqä anğui äktapmniqeqä” ätuätä, guä ämäsäuekqeyi.

¹⁹ Injä etanğutqe, kukñuä-suqe, sunqä äwi? Goti Hanjuwä Iqu iquenji, ämaqe suqä quvqä imäkätqätanğuwitanji, ämaekqe. Aprähamä iquesa Hiätqä, Goti Hanjuwä Iqu, anğua wimäkätñqä kukñuä guä ämäsäuekqä Iqu, ätnänqäqi timäuqanğanqe, yakuinä ämaekqe. Kukñuä-suqä iquenji, Goti Hanjuwä Iqu, ynaunjqä iquau vqanğa, iqua ämepu,

ämaqä awä iqi ätqäuminqä ique[§] äwikuwi. ²⁰ Ämaqä awä iqi ätqäuqä iqueqä wäunui, hñquaquiyqä kñuä indqñqe, naqä-hñqunä wimäkätñqeyi. Inäqe Goti Iqu, Aprähämä ique kukñuä guä ämäsaüetäqñganñi, Iqu hñque mäwqä, Kiqä-kiuä imäkätä ekqe.

²¹ Kinğanñi, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä kukñuä guä eeqänñä ämäsauekqä iquauñi, mändi äkittqiyätä, kukñuä-suqä iqueni yänñäqñqänñä imäkkqäta? Aanqe. Kukñuä-suqä, Iqu änätapqke, häñä-pmeqä nätapqä-säpi, inñi ne suqä ique qänaknä itanä iutañi, Goti Iqueqä ämaqä jänñänñä hiätaninñi. ²² Inäqe Goti Hanjuwä Iqueqä buki, näqñqä tii äyä änätapä. “*Suqä quvqä imäqñqñqe, ämaqä eeqänñä im-imñä iu guä äqiyänñä.*”^{*} Iutañi, kukñuä guä ämäsanä äwiñqä iu meqñqke, ämaq Jisasi Kraisi Iquenyqänä quuvqä naqä-qakuä eqiyätqñjuwä iuta mapnä.

²³ Suqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyqñqä iqu matimäuqñganñi, kukñuä-suqä iqu, ne guä enqä-ma äpakänä änaqiyäminqke. Inñi kiqä hea qäyunñi ätnñäqñi timäuqñganqke, ne guä enqä-pa äpmaminqke.

²⁴ Ga ne Iquenyqä quuvqä heqiyqetani, Goti Hanjuwä Iqueqä qokä-apäkä jänñänñä hiatunquä diñqe, kukñuä-suqä iqu, neqä ämäneyqä enqä-pañä eä, Kraisi Iqutä näquatämäutñqä ämäneminqke. ²⁵ Inñi tänganñi, hiunñi ne quuvqä heqiyatunquä iqu, ae ätimäuqä-qae, neqä ämäneyqä yäuä iqueqä yäpä iqinñi, anñi mäpmeqñqke.

²⁶ Quuvqä eqiyätqñjuwitani, he eeqänñjuenä Kraisi Jisasi Iqutä ämuñmbu, Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqä qe eqä. ²⁷ Qokä-apäkä asñä ämepu, Kraisi Iqutä ämuññänjuwä iquenä, he Iqueni gquä quäuqä enqä-pa ae ämipñguwi. ²⁸ Tiinñi miwäsäunqñqke. Tqu Israitqä-quvqä,

§ 3:19 Mosis iqu, Goti Hanjuwä iqueqätä Israitqä iquauqätä awä iqi ätqäuminqke. * 3:22 Apqä Bukä 14:3; Romä 3:9-19

ä tqu Grikä-quvqä. Itanga tqu wäunüä-wiyqä hinginqä-quvqä, ä tqu huiziqueqä yäpä iqi mäpmeqä kiuänä pmeqä-quvqä. Itanga tqu qokä-quvqä, ä tqu apäkä-quvqä. Ii he eeqäpnäni, Kraisi Jisasi Iqutä ämuänmbu, naqä-hjqunä epiyitanji. ²⁹ Inji he tänganji Kraisi Iqueqä-quenä eänjuwi, ii he Aprähämä iqueqä ymeqä-quenä ätimäupu, Goti Iqu, “Nyi äwimniqeqä” ätätä kuknuä guä ämäsäueqä iunji, nätmätqe, heqä himänätjqe, ämapnä.

4

Kaniqueqätä, ymeqä iqueqätä, suqenqä

¹ Nätmätqä meqänqä ätqä iunqe, nyi tiinjä etmqe. “Kanä hñqu ymeqä-tänjä enqe, ymeqä iqu kanmä nätmätqä eeqänäni, iqueqänä wimänänique. Itangi iqu, ymeqä wänqä äpmeqänqanji, nätmätqä-tänjä-qu eäqä-qe, iqu kaniqueqä wäunüä-wiyqä iqua enqä-pa pmetänique. ² Iqu hiunji kaniqu ae ätekqä iqu timäuqanqanqä hinüä äqänä, ämaqä ique miqä iqueqätä, iqueqä nätmätqä miqä iqueqätä, yäpä iqinyä pmetänä. ³ Ne-pqe asänäni, ymeqä wänqä enqä-pa äpmenä, suqä qua täutanjä iquauqä yäpä iqi äpmaminjqe. ⁴ Inji hiunji qäyunänjä iqu eqanqanji, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä Ymeqä Iquenji ändowatämepkqe. Iquenji, apäkä ne enqä-manjä ii änyueqanga, Iqu Israitqä iquauqä suqä iunji, yäpä iqi äpmaminjqe. ⁵ Iqu iinjä ikqe, ii ne ämaqä kuknuä-suqä iqueqä ämäneyqä yäpä iqi äpmerquä iqune, mbqä neyämetnqätä, itanga Iqueqä ymeqä naqä-qakuä hiaturquätänji. ⁶ Inji tänganji, he Goti Iqueqä ymeqänä ae äpmeqanguwitani, Iqu, Iqueqä Ymeqä Iqueqä Dñi, heyaqä äwqä yäpä imä äpmuatekqe. Itanga Dñä Iqu, ii Qäqu Kanmqä tääqe, ‘Apä-qä’ ätätñqä Iquvi. ⁷ Iutanji he wäunüä-wiyqä hinginqä mäpmeqä epu, Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqä äpmerjä. He iinjä äpmerjuwi, Iqu Iqueqä nätmätqä ängüä eeqänäni etapänä.”

Poli iqu, qunqä huäqä wungangi, qundqändqä iminqenqä

⁸ Hiñuiqänäñi, he Goti Hanjuwä Iquenyqä maññqä epiyä iutañi, nätmätqä Goti Iqu-tänjä asänänjä hma etañguwä iquauqä wäñjuä-wiyqä äyä äpmamiñuwi. ⁹ Inäqce täñgani, he Goti Iquenqce näññqä etañguwä qeñä-qe, Iqueqä henyqä näññqä eññqce, heyaqä iuñi ämäwqätäüä. Inji he tuwänñgi qañjä äwäpu, suqä yänänäññqä maeqä epu, yätamäqä meyqä iquau wimapññqce, suññqä aññgi äwqä? He iquauqä wäñjuä-wiyqä aññgumä hepññqä heñganiñgitanä? Oee, änä mäwqä iqi. ¹⁰ He suqä, hiunñi naqänänjä huitañä-huitañä iquauñi, aquvääññqaññgani, tuwä mäwiyqä, qänaknä iqä-quenñi. ¹¹ He iinjä itqätañguwitañi, nyi wäñjuä yätamäqä hemqä imäkmiññqce, yuuwä täñätqä kñjuä nyiyqaññgi, henyqä qundqändqä kuapänä iqä.

¹² Nyämaqäüä, nyi kukñjuä tä etqäqce, “Nyi ñqä-näuäññi suqä yäüä iuñi ävquatämäutmä he eñqä-pa äpmeññqce, he-pqce nyi eñqä-paññä pmapiyä” etqä. He nyiñi quvqä mindqueqä ma ikuwi. ¹³ Nyi täñjä-yaqä huitañä hñqu in-yimäkätqätaññgi, hiunñi kiññganiññä ique emetmä, kukñjuä äññguä we-huññqä-tänjä ique awä etkqä iinñqce, he kññui yqänä ämeññä? ¹⁴ Täñjä-yaqä ñqä huiwä täutañi, he hanjä-iqä naqänänjä äyä etapmiññqce. Inäqce he nyiñi, tuwä manundmäuqä pa ipu, itañña nyinyqä qäqiqi äpäpu anä pmeqaññqce, enyqä miqä äyä imiññuwi. He nyi indmepiyäññgani, Goti Hanjuwä Iqueqä ynaunñqä hññque itmapqä-pa, ä Kraisi Jisasi Ique itmapqä-pa äyä indmakuwi. ¹⁵ He nyi änyä ti indmepiyäññgani, aquvänä ipu indmakuwä-qe, ga täññgani hiqä aquvänä iqä iqu, äññgi äweqäwe? Nyi naqä-qakuä tii etqä. “Inñgani, he nyinyqä yeeqä ipiyitañi, nätmätqä äsque-äsquenyqä nyi äwa iqaññqce, yätamäqä äyä änyimiññuwi. Nyi ‘He heqä hiññui qäquaqu ätqopu dappiyä’ etqä-säpi, he ‘oeyqä’ mandqä iqäpninñi.” ¹⁶ Inji

nyi kuknuä ängüä we-hunqä-tänj iutanjä naqä-qakuä ique ämetmä awä etkqeutani, he nyini, himä-wiunqä enqä-panä-qunä änjänqawäta?

¹⁷ Ämaqä huizi, kuknuä-suqä iunqä ämetquetqänuwä iqua, he yätamäqä qäyunäni maiyqä ipu, he qunji yeeqä wipnqä diñqänä, kuknuä aowä dinä etätqänä. Suqä iinji, ii he nyi-tänj qäqiqini mapqänqä, änanumäkäpu, suqä iqua imäkqanqawä iu, qänaknä vqäpnqä emäkätqänä.

¹⁸ Ämaqä hñqua, hui-mända yätamäqä wipnqä yänj äqänätqänuwä, iqua yätamäqä qäyunäni vqanqpe, ii ängui. Mä iinji, nyi hesä anä pmetanqndqä-qe, ä mäpmetanqndqä-qe, he qäyä imäkqäpnqä. ¹⁹ Nqä ymeqä isuenä, nyi nqä huiwi tmi-tmiqä anqumä tä ämeqätä, ii apäkä hñqu ymeqä nyuätqänä tmi-tmiqä naqänänj ämeqä-panj iinj ämeqä. Ii quati tiinj etanqiyi. He suqä Kraisi Iqu imäkätqä-pa imäkäpu, Iqutä asänänj epnqä nyinqanqiyi. ²⁰ Nyi henyqe, “Yätamäqä äänä wimqä” tiyä knuä ämetmä, qundqändqä kuapänä iqä. Iutanji, nyi hesä anä äpmetmä, kuknuä ängui hui anqumä etätmä, yänänäqnqä emäkmqenqä, aanj kiinj änyinätqä.

Aprähamä iqueqä apäkä iuaqinqä

²¹ Ämaqä kuknuä-suqä iu qänaknä iqänqä enyätqä iquenä, nyi yatnqä hñqu hemqe. Kuknuä-suqä iunji, tuwanuä äänä äqänänä tqanqä, qätä äwiyätqänuwä?

²² Kuknuä-suqä Goti Hanjuwä Iqu Mosisi ique äwikqä iunji, tuwanui tiinj äqänä. Aprähamä iqu ymeqä hñquaqu-tänueqä. Hñqu apäkä wäunüä-wiyqä hinqinqä, Hekaiyqä iqueqä. Itanga hñquququ, iqueqä apäkä, huiuqä yäpä iqi mäpmeqä inqä, Serayqä iqueqä. ²³ Apäkä wäunüä-wiyqä hinqinqä iisanj ekqä iqu, qokä-apäkiuqä äwinqä iutanji. Itanga apäkä huiuqä yäpä imä mäpmeqä enqä iisa

ekqä iqu, Goti Hanjuwä Iqu hänaqä imäuetä, kukjuä guä ämäsauekqä iutanji.

²⁴ Apäkä iuaqu, Goti Iqueqä kukjuä guä ämäsanänjiyä iuaquvi. Apäkä Hekai atäunjui, kukjuä gue, Goti Iqu Mosisi iqtä, qoqonä Sänai iu ämäsauekqä iunqä eä. Itanga kukjuä guä ämäsanänqä iu yäpä iqi äpmetqänjuwä iqua, eeqäpnä wäunjuä-wiyqä hinginqänänjä iquayi. ²⁵ Inji Hekai, qoqonä Sänai, qua naqä Arepiya iu-pqenqä atäunjuä enqä iiyi. Ii atäunjui, Jerusälemä tänga qua täu äwiñqä-pqä iinyqä eä. Itanga ämaqä Jerusälemä iu äpmejuwi, eeqäpnä kukjuä-suqä iu qänaknä ipu, wäunjuä-wiyqä hinginqenä äpmenjä. ²⁶ Injäqe anjä-himqä Jerusälemä huiziqu, ii qäukuä haqä yätu äwi, Serai enqä-pa, huiziquauqä yäpä iqi mäwiqä eä. Itanga ii quuvqä eqiyätunjuä iquneqä nipaiyi. ²⁷ Iinjce, Goti Iqueqä bukä iunji, tuwanjuä tii äqänä.

*“Apäkä ymeqä maunyqñqä qokitqä enjä iiki, si yeeqänä iqanginyä. Si iinj miqä itnä, tmi-tmiqe mämeqä isñqä iiki, yeeqätä ävautnä, apqä tqanginyä. Iinj sunqe? Apäkä qokätänji ymeqä kuapä-tänjä qenä-qe, apäkä qokiqu ävämetqä ii, huizini ämäwqätäüä, aanjä kuapänänjä-tänji etänä.”**

²⁸ Nyämaqäüä, tänganji he Aisakä iqtänji asänänjä enjä. Iqtä, hesä, Goti Iqu kukjuä guä ämäsauekqä iutanji, Iqueqä ymeqä iquenji. ²⁹ Inganji ymeqä qäquaqu ae eyitanji, ymeqä qokä-apäkiuqä äwiñqä iuta ekqä iqu, ymeqä Dñä Änguä Iqueqä yänänäñqä iuta ekqä iquenji, quvqä ämotquakqe. Quvqä iinj, tänganjä-pqe yqänä äwi. Kukjuä-suqä yäpä iqi äpmejuwä iqua, quuvqä eqiyätunjuä iqune, quvqä ämänätquetqänjä. ³⁰ Iinjce Goti Iqueä bukä iunji änänyä äqänä? Ti äqänänä ätqä.

* **4:27** Asayä 54:1. Asayä iqu, Jerusälemänqä ätkqe. Poli iqu täqinj, Aprähämä iqu Serai ävämetä, Hekainyqä äukqänqanqä ätätä äqiyätqäüä.

“Apäkä wäunüä-wiyqä hinginqä iisä, iyyqä ymeqä iqtäni, huätä dowatiyä. Apäkä iinyyqä ymeqä-qutä, apäkä huiuqä yäpä iqi mäpmeqä enqä iyyqä ymeqä-qutäni, kanmqä nätmätqä eeqäpnäni, miwäsäuqä iyingeqä.”†

³¹ Nyämaqäüä, iutanji, ne apäkä wäunüä-wiyqä hinginqä iyyqä ymequne maeqä enju. Apäkä huiuqä yäpä iqi mäpmeqä enqä iyyqä ymequne enju.

5

¹ Kraisi Iqu ne kuknuä-suqä iu yäpä iqi guä enqä-ma pmetanju huätä änequtäutä, hingi Iqtänä pmetatunqä inemäkkqe. Itanğa hiqä-hiuäni, he kuknuä-suqä iuqä yäpä iqi wäunüä-wiyqä hinginqe anğumä pmeqanqe, yänänänqqa tqäupu.

Goti Iqueqä qeqä imänqə, mävämeqenqä

² Poli iqunä, nyi kuknuä tä etmqä iqäqä tquenji, qätä anğuanä nyipu. He ämaqä jänänänjä timäupnqe, ämaqä hñqua heyaqä huiwi häuä qäyä ektäupnqänä hiñuinä qumbnqä sätäti, ii tiinji. Kraisi Iqu wäunüä ae imäkkqä iunji, yätamakqä maiyqä yänä. ³ Nyi anğumä tii etqä. “Ämaqä hñqua, heyaqä huiwi häuä qäyä ektäupnqänä hiñuinä äqunğuwı, ii tiinji. He kuknuä-suqä eeqänänjä iunji, qänaknä iqa uwqäpnqä iunqeyi.” ⁴ Ämaqä hñquki, si kuknuä-suqä iunji qänaknä itnitani, Goti Iqu, “Ämaqä jänänjueä” ktqnqä äkinyätnqe, ii tiinji. Kraisi Iqtänji qnqanä enätinä, Goti Iqueqä qeqä imänqeta nätmätqä hingi ävätñqä iunji, qe ävämenyä. ⁵ Nyi ii ätqe, tiñä etanğiyi. Goti Iqueqä Dñä Iqueqä yänänänqñqetani, Iquenyqä quuvqä jänänä eqiyätanä, neqä kñuä indqänqä imñi, Iqu jänänänjä nemäkätñqä iunqä hiñuä äqänanä äpmenä etanği, ätqä. ⁶ Inji ämaqä hñqu, Kraisi Jisasi Iqtä ämuänñnqe, suqä huiwä häuä ktäunqä iqtä, häuä

† 4:30 Ipäqäqä 21:10

maktäunqä iquätäni, nätmätqä hingiqä enqä-panä wänä. Inäqe hñqu, quuvqä eqiyätäqä iutani, suqä ämaqä huiz-iunqä äwinqä iqueni, a yänänäqñqä ämaqätqe, ii nätmätqä naqä-qakuänäni äyuwä.

⁷ He änguänä iqa äpätqäñuwi, tängani heyaqä himä heqanquwä iqiñi, kukñuä naqä-qakui hii eyäwqatätñqä hiñuinä mäquñquä ipñqe, hoptäwi tqu heyqanqikä? ⁸ He nätmätqä kñuä indqänqä quvqä iuta timäuqanqñqä qänaknä i iquwi, ii Goti He tääqä etätmetñqä Iquesa hmanji. ⁹ Bretqä imäkqenqä kñuä indqämbu. Si buayä iñi naqänänjä timäutñqä kinganqutqe, nätmätqä naqänänjä imäkqe, wänqäpu pññä ämäuesqe, qo aañä naqänänjä äväunä. Ii enqä-pani, kukñuä quvqä wänqänänjä ipu, naqänänjä imänätä, ämaquqä quamä pmeqä, qui imäkänä. ¹⁰ Nyi kñuä tiñi yänänäqñqä indqänqä. “Naqä Iqu qu yätamakqä vqanquti, kñuä indqänqä, hui-mända mindqänqä ipñqäüä.” Inäqe, ämaqä heqä kñuä äñguä iu qui emäkqä iquenyqe, nyi maññqä eämä-qe, “Iqu iqueqä quvqä ii imäkqänqä kimañi, hanjä-iqä meñqiyä” ätqä.

¹¹ Nyämaqäüä, nyi suqä huiwä häuä ktäuqänqä iqu äñguänänjä äqunätmä, kukñuä awi iñqä tqä-säpi, iñi qu hanjä-iqä äpakä tiñi, suñqä ändapqa pätkänjä? Inji nyi kukñuä awi, suqä iquenyqä tätqäqä-qunä-säpi, qu kukñui zä-huätati iquenyqe, äkasuwä matqä ipu, hanjä-iqä män-dapqä itqäpninji. ¹² Ämaqä huiwä häuä ktäuqänqä etäpu, hiqä kñui qui emäkätqänquwä iquauñqe, quwqä huiwinä häuä maktäuqä pa ipu, kiqä häukuä-pqe, qäsä yimäpñqä änyinji.

Suqe, huiwä iqueqätä, Dñä Äñguä Iqueqätä imäkqenqä

¹³ Nyämaqäüä, he kukñuä-suqä iqueqä yäpä iqi mäpmeqä hiätpñqä diñqe, Goti Iqu tääqä ae etätmakqe. Inji he suqä iqueqä yäpä-imä mäpmeqä ipiyä-qae, hiqä enqä dunä hingi mimäkäkiñqe. Inäqe, Goti Iqueqä ämaqä

iqaunqä kiinjä enyätä, quwqä wäunqä-wiyqä pmetnqce. ¹⁴ Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuä-suqä hnqu, “*Si tqä-täunqä äkinyänqä-päni, sitä qäqiqi äpmejuwä iqaunqä-pqe, inä kinyätñqänänji.*”^{*} Si ique qänaknä itqänji, kuknuä-suqä huiziqaunqä-pqe, qänaki inä itqänjä. ¹⁵ Inäqce hiqä-hiuä qui mimäkñqä ipñqä diñqce, äkasuwä mäpätngeyqä ipu, kuknuä mäkä maqäyonqä iqäpnqce.

¹⁶ Nyi ii tiinjñqä etqä. Hiqä huiwi quvqä imäqñqä äwinyätñqä iu, qänaknä miqä ipñqce, Dñä Äñguä Iqueqä äwiñqä iunä qänaknä ipu, pmetangpiyä. ¹⁷ Ne näqnqä äyä etqänju. Huiwä iqueqä äwiñqcequ, Dñä Äñguä Ique pästät-tqämätä iqanqa, ga Dñä Äñguä Iqu, huiwä ique pästät-tqämätä itqäüä. Iutañi, iquaqu mäkä-huñqä pmetangiy-itañi, hiqä hnjuahnjuä imäkanä-tpu ipiyä iunji, mimäqä itqänjä. ¹⁸ Inäqce he Dñä Äñguä Iqu emäkqanqä iunä qänaknä iquwi, ii tiinji. He kuknuä-suqä iqueqä yäpä iqä mäpmeqä iqä.

¹⁹ Suqä, huiwä iqueqä äwiñqceuta ätimäutñqenqä näqnqä äyä etqänju. Iqua tiinji. Suqä qanqä hinqi ikiqä, suqä kiyä mätkä huizi imäkqä, suqä quvqä imäkqänqä äwqä maqänä ävauqeyi. ²⁰ Ita, goti quanqä iquau qonqä woktäuqä, paaqä häsuäwä huitañä-huitañä imäkqä, mäkä-huñqä imäkñqänqä, kuknuä mäkä-huñqä, himä qui maqänä imäkqä, wiunqä äpakä ikiqä, huiuqä nätmätqenqä qeqä tqä, quwqä-quwänqänä äwiñqä, äkasuwä ätnäpiyitanji iväqnqänqä. ²¹ Itanqa ämaqä äñguä pmetanguwä iqaunqä äwqä quvqä hinqi imäkqänqä, wainqä-eqä yänänäqnqce nqänqä, yeewä iqä iu suqä quvqenä imäkqänqä, itanqa suqä huitañä-huitañä huizi isua-pqe inä imäkqänqä ätkä. Inji nyi qänqanä ae etkqä imñi, anqumä tiinjä etqä. “Ämaqe, suqä eeqänänjä nyi tä

* 5:14 Hiqäva-imäkqä 19:18

etqä tquau imäkmitpqe, Goti Hanjuwä Iqunä miqä iunji, Iqutä anä mapmeqä ipnuwiqä.”

²² Injāqe Goti Iqueqä Dnjä Änguä Iqu, ne inemäkqanqgetanji, suqä tiinji imäkquatunqque. Ämaqä huizi iunqce aanjä kuapänä wiñqänqä, yeeqänä iqänqä, äwqä hanjuinä inqä pmeqänqä, äwqä tnänji maqänä mimäkqä iqänqä, ämaqeu yätamäkqä vqänqä, suqä anqunqä ämotqueqänqä, itanga kuknuä ätätanä qäyunä imäkqänqä. ²³ Itanga quami qeiqinyä pmeqänqä, neqä-neuä anqunä minqänqce. Inji kuknuä-suqä iutanjä hñqu, suqä anqunä tquauñi, pmua imäkqänqce, aanqce. ²⁴ Qokä-apäkä Kraisi Jisasi Iqueqänä ae enuwi, qu suqä huiwä iqueqä äwinqceuta ätimäutñqce, zä-huätati äuepiyitanji, qäpu ae ekuwi.

²⁵ Ne hanjä äpmenqce, Dnjä Änguä Iquesa äpmenqce, qanji, Iqueqä äwinqä iunä uwquatunquänänji. ²⁶ Inji ne quikuä ptqä äqänätanä, yoqä haqä mämamäunqä yatunqce. Neqä-neuänji, quvqä itquatnätanä, mäkänqä minqä pa iquatunqce. Itanga hñquauqä anqunä äpmenjuwä iunqä, äwqä quvqä hinji mimäkqä pa iquatunqce.

6

Suqä yätamäkqä inqenqä

¹ Nyämaqäüä, heyämaqä hesanjä hñqu suqä quvqä äyä imäkqanji äqunänjuwi, Dnjä Änguä Iqu he naqä yäüä ae emäkqä iquenä, ämaqä quvqä iinjä imäkqä iquenji, yätamäkqä qeiqinyä äväpu, jänä iwimäkpnqce. Itanji yamwiqce, he-pqe inä emeqä diñqce, anqunä mimbu. ² Heyämaqä hñqua hanjä-iqä äki-äki ämequwi, he heqänä imäkmbu, yätamäkqä imbnqce. Inji he iinjä imäkquwi, ii Kraisi Iqueä suqenji, qänaknä qäyunä iqä. ³ Ämaqä yoqä maeqä hñqu, “Nyi yoqä naqä-tänjunqä” knuä indqänätñqä iqu, ämaqä naqä-qakuä-qu ma, iqueqä-kiuä quanjä imäkñgi. ⁴ Ämaqä hñqunä-hñqunänji, iqu iqueqä

wäuruä imäkätäqä iuŋi, ‘Äŋguä imäqändiyä, ä quvqä imäqändiyä’ täqe, kiuä ganä iwäsänätŋqe. Inji äŋguä enqe, iuta aquvänä ipŋqe. Hŋquququauqä di, ‘Äänä imäkätqätpiyä’ tpu, hiŋuä ämäqunäpu, miwäsäuqä ipŋqe. ⁵ Ii tiinjä etanŋiyi. Ämaqä hŋqunä-hŋqunä, iqueqä wäuruä-täŋi. Wäuruä ique qäyunä imäkätŋqe, ii kiqe.

⁶ Ämaqä hŋqu, Jisasi Iqueä kukŋuinqä näqŋqä etapqanŋutqe, heqä nätmätqä äŋguä äänä ämenuwitanji, hui yätamäqä wipŋqänänji.

Ymisaŋä vowä äqutäupu äptqenqä

⁷ He hiqä-hiuä hiŋi-hiŋi imäknäpu, ‘Ne iinjä Goti Ique itquequnä’ kŋuä heyäti. Hmanji, he iinjä änä mimäqä ipnä. Tiinjä eä. Hŋqu kiqä wäuruä iuŋi, ymisaŋä uwqä wovi äkitanä äki äqutätqä enqe, kiqä häukui, qäyutaninä wiqanŋuti ämetä guänä. ⁸ Ämaqä hŋqu, huiwä iqueqä äwiŋqä iunä qänaknä imitätqe, zä-häukuä quvqä äwiqä-panä iinjä etä, qui hämänä imäknäniqe. Injäqe iqu, Dŋä Äŋguä Iqueqä äwiŋqä iunä qänaknä imitätqe, inji zä-häukuä äŋguä äwiqä-manji, iquesanji, iqueqä hänjä hea ique-ique pmeqe ämeniqe. ⁹ Itanŋi ne suqä äŋgui imäqänŋqe, enyqä miqä iquatunquänänji. Inji Goti Iqu, Iqueqä hea qäyunä ätimäutqanŋanŋqe, ne enyqä miqä imitatque, ymisaŋä äŋgui ämequä-panji, ämeniqe. ¹⁰ Itanŋi ne ämaqä hui, ique yätamäqä vqenqä wiŋganŋi äqunŋque, yipäqŋqenä miqä, hämänä vquatunŋque. Itanŋa neqä Jisasi Iquenyqä quuvqä anä eqiyätunquä iquaurji, ne yänjä äqänanä yätamäqä vquatunŋque.

Huiwä häuä ktäunqätä, maktäunqätäni, hiŋiŋqä enqä-paniqä

¹¹ Nyi henyqä tuwanuä ätnämäuqä iqueni, yäpakä mänjini tuwanuä naqänänjä-quani,* nqä hipaitä äqiyqe.

¹² He qätä anguänä nyipiyä. Ämaqä hiqä huiwi häuä ktäunqänqä kicutätmä eyätqänjuwä iqua, “Ne Kraisi Iqueqä zä-huätatinqä awä ätuätunquä iutani, hanjä-iqä metunque mänenqanqiyqä” knuä vqangi, ämaqä huizindi, qunqä yeeqä wipnqä dinqä, i eyätqänjäuä.

¹³ Ämaqä iinjä iqua, huiwä yuunguä-tänjä qäyä epu, kuknuä-suqeuñi qänaknäñi miqä itqänjäuä. Iqua heyaqä huiwi häuä hinginä ektäupiyä iuta, ämaquqä hinuä iqini, yoqä naqä mapnqä äwinyätqänä. ¹⁴ Nqä-näuanji, nyi nqä yoqetä, ä ämaqä hnqueqetä, haqä mämaeqä itmä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä zä-huätatinqänä aquvänä itmä, Iqueqä yoqenä haqeqä mamäuqämqe. Kraisi Iqu, zä-huätati äunätä äpäkonätäqetani, nyi nätmätqä qua täutanji, hinginqä enqä-panjä äqunqce. Itanga, qua täutanjä iquauqä hinuä iqini, nyi ämaqä hinginqunjqä. ¹⁵ Itanga suqä huiwä häuä ktäunqä iqutä, ä häuä maktäunqä iqtänji, ii nätmätqä hinginqä enqä-panjqä. Ne Goti Iquesa hänjä-pmeqä änyä-hänji ämetunque, ii nätmätqä naqänänji äyuwä. ¹⁶ Ämaqä äkisqu-äkisqu, nätmätqä naqänänjä ii a äqätpu, qänaknä itqänjuwä iqua, Naqä Iqu, quwqä äwqä hanuä imbnqä iwimäkätä, Iqueqä qeqä-imänqeta, qeiqinyä iwitquequätnqä änyinjyä. Iqua Goti Iqueqä ämaqä Israitqä naqä-qakuä iquayi.

¹⁷ Nyaqä kuknuä yäpaki tiinjä. Ämaqä nyi nqä huiwä täu yuunguä ae ändapätqänjuwi, ii Jisasi Iqueqä wäunjuä-wiyqä-qunä etangqenqä ämotqenjä. I etangi, ämaqä hnqu nyi hanjä-iqä anqumä dapqänqce, manyinqqiyä.

* **6:11** Kuknuä tque, Poli iqu kiqä-kiuä äqäkqe. Hitunqita tqinyqe, iqueqä yätamakqä vqä hnqu Poli iqueqä kuknuä äqäkqe. Näqnqä-tänjä hnqua knui, Poli iqueqä hinui quvqä etangi, tuwanuä naqänänjä-quau äqäkqeqä, indqänätqänjä.

¹⁸ Ɔqä nyämaqäüä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqä qeqä imänqeta, hiqä quuvqe, äŋguä hiŋgi emäkquätŋqä änyingiyä. Ii naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

Goti Hanjuwä Iqueqä Kuknui
The New Testament in the Menya language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Menya long Niugini

copyright © 2017 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Menya

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-07-12

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 19 Oct 2021 from source files dated 18 Aug 2021

b1d968ea-da2d-5306-b214-e238bbf38aac